

NYELV VILÁG

A BUDAPESTI GAZDASÁGI FŐISKOLA
IDEGEN NYELVI ÉS KOMMUNIKÁCIÓS INTÉZETÉNEK
SZAKMAI KIADVÁNYA

14

2013

Szerkesztőbizottság

Barthalos Judit, dr. Hegedüs Gyula, Hukné dr. Kiss Szilvia,
dr. Kéri András, Lehr Emma, Szendrői Ildikó

Főszerkesztő

Dr. Kéri András

Technikai szerkesztő

Deák Gabriella

Szerkesztőség címe:

1054 Budapest, Alkotmány u. 9-11.

ISSN 1786-0636

Felelős kiadó: Medvééné dr. Szabad Katalin

Készült a BGF Külkereskedelmi Főiskolai Kar házi nyomdájában.

Formátum: A/4

Ívszám: A/5

Példányszám: 250

Munkaszám:

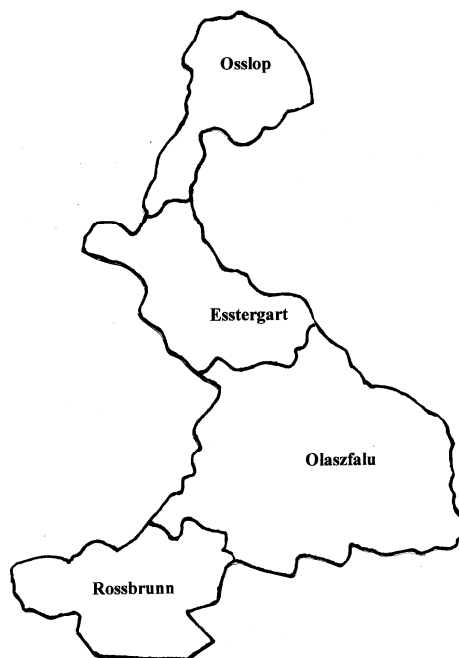
A házasságkötések alakulása a Bakony-hegység négy német nemzetiségű falvában

HUKNÉ DR. KISS SZILVIA
KKK

Cikkemben négy egykor nagyrészt német nemzetiségű falu – Olaszfalu, Esstergart/Nagyesztergár; Rosnbrunn/Lókút, Osslop/Bakonyoszlop¹ – házasságkötéseinek vizsgálatáról szeretnék beszámolni. A vizsgálat a négy faluban a németek betelepítésétől (Olaszfalu 1747, Nagyesztergár 1770, Lókút 1766, Bakonyoszlop 1733) a németek kitelepítésének utolsó évéig (1948-ig) terjedő időszakot öleli át. A vizsgált anyag alapját a Magyar Országos Levéltár mikrofilmen 1895-ig² fellelhető adatai és a falvakban a parókiákon megtalálható anyakönyvek adták.

A magyarországi nemzetiségeket kutatók számára azért lehet érdekes a házassági kapcsolatok vizsgálata, mert az hozzásegíthet az egyes falvak, települések külső kapcsolatainak megítéléséhez. Schweighoffer szerint: „A házassági kapcsolat, a »connobium« mindenhol annak a jele, hogy két népcsoport vagy népréteg egymással egyenrangúnak, rokonnak érzi magát. ... Ahol nincsenek házassági kapcsolatok, ott nem keletkezhetnek rokoni szálak sem, és az egymással való kapcsolat is egy kis területre korlátozódik.“ (1990:47) A fentiekben kívül még általánosságban megállapítható, hogy a német nemzetiségre jellemző a saját (német) nemzetiséggel való házasodás. E két tényező bizonyítására is szolgál jelen cikk.

A falvak mindegyike Veszprém megyében, a Bakony-hegységben, Zirc város vonzáskörzetében helyezkedik el, egymáshoz igen közel:

¹ A továbbiakban csak a falvak magyar neveit fogom használni.

² 1895-ben vezették be párhuzamosan az egyházzal az állami anyakönyvezést is.

A falvak házassági kapcsolatainak vizsgálatánál három fő csoport kapta a legtöbb figyelmet:

1. a leginkább előnyben részesített települések
2. a szomszédos falvak
3. a három másik vizsgált falu

(A csoportok között természetesen lehetnek és voltak is átfedések.)

A vizsgált terület, mint már említésre került, többnemzetiségű volt, bár a kitelepítésekig a németek alkották a döntő többséget. Más nemzetiségek közül – a magyarok mellett – a szlovákokat (szlovákok, csehek, szerbek) kell megemlíteni.

Jelen vizsgálat csak a németek házasságkötéseit vette górcső alá. Ez azért is volt lehetséges és szükséges, mert ellentétben a német nemzetiséggel, akik a vizsgált területen a 20. század közepéig megtartották német identitásukat, ápolták hagyományaikat és megőrizték nyelvüket, a szláv népcsoport már a 19. században asszimilálódik és szinte eltűnik a statisztikákból.

Olaszfalusi házassági kapcsolatai

Olaszfaluban két időintervallumot sikerült megvizsgálni, az 1747–1818, valamint 1893–1948 közöttieket. A hiányzó időszakra nem sikerült adatot találni. A két vizsgált időszakban, amely összesen 126 évet ölel fel, a talált 1238 házasságkötés közül 297 történt falun kívüli partnerrel. (24%) Az első mintegy tíz év a rendelkezésre álló adatok szerint külső partnerrel történő házasságkötés nélkül zajlott. Az első erre utaló bejegyzést 1759-ben találjuk, a másik fél Lókútról származott. Ezek után nőtt az ilyen jellegű házasságok aránya, de elmondható, hogy a 19. század közepéig számuk szerény maradt. A második vizsgált periódusban viszont egyértelműen nő ez a szám, míg végül eléri a házasságkötések egyharmadát.³

Ha megnézzük azon helységeket, amelyekből származó partnerekkel az olaszfalusiak házasságot kötöttek, elég nagy számot kapunk (62). Ezek közül sok csak egyszer kerül említésre. Az alábbiakban felsorolom a többször említett helységneveket. A határt 2%-nál húztam meg, ami jelen esetben a 126 év alatt legalább 6 házasságkötést jelent. Így a következő 17 település marad:⁴

	Összes házasság (%)	Német–német házasság (%)	Német–nem-német házasság (%)
Zirtz/Zirc	14	12	17
Nannau/Bakonynána	8	10	11
Epling/Eplény	6	6	5
Porwall/Porva	6	9	5
Rossbrunn/Lókút	6	6	4
Osslop/Bakonyoszlop	5	7	5
Esstergart/Nagyesztergár	4	6	2
Borzavár	3	-	-
Rátót (később Gyulafirátót)	3	3	2
Tees/Tés	3	-	-
Hajmáskér	3	-	-
Veim	3	-	4

³ Leginkább 1920–1929 között fordulnak elő.

⁴ A vastagon szedett helységnevek az eredetileg német lakossággal betelepített falvakat jelzik, a többi magyarlakta település.

Bakonybél	3	-	2
Veszprém	2	-	-
Pere	2	-	4
Markau/Márkó	3	4	3
Akli	2	2	-

Ha megnézzük a felsorolt települések elhelyezkedését, akkor egy erős északi irányultságot látunk. Ha csupán a németek németekkel történő házassodását tekintjük, akkor ez a kép finomodik, és egy nagyobb északkeleti irányultság kristályosodik ki.

A messze legtöbb házasságkötés zirciekkel keletkezett (41). Zirc a vizsgált periódus egy részében virágzó vásárváros volt, vásártartási joggal rendelkezett. Az olaszfalusiak szívesen látogatták ezeket a vásárokat, mindenekelőtt állatokkal kereskedtek ott. A piacok nagy vonzáskörzettel rendelkeztek, és kétségtelenül elősegítették a kapcsolatok kialakulását is. Zircen ezenkívül jelentős kézművesréteg is megtalálható volt.

A viszonylag nagyszámú házassági kapcsolatok másik okát a településtörténetben kereshetjük. Olaszfaluba a ciszterci rend telepítette be a németeket a 18. században. Ez a másik oka Olaszfalu Zircel való szoros kapcsolatának, Zirc ugyanis a ciszterci rend központja volt. Szintén ez magyarázza a ciszterek fennhatósága alá tartozó Akli pusztá lakóival történő házasságokat is.

A szomszédos falvak közül nánaikkal történt a legtöbb házasságkötés (23). Érdekes viszont, hogy a szomszédos, szintén németek által lakott Lókutat és Nagyesztergárt megelőzi a messzebb fekvő Eplény és Porva is. Ennek okát abban találhatjuk meg, hogy Eplény szintén a ciszterciek által betelepített helység volt, és az ottani német nyelvjárás is nagy hasonlóságokat mutat az olaszfalusival (Neuhauser 1927:41). Ezt erősítette, hogy a lelkipásztori teendőket az olaszfalusi plébánia végezte el itt is, és a felsorolásban említett Veim pusztán is.

Érdekesebb Porva esete, amely a pápai pálos rend fennhatósága alá tartozott. A szintén a katolikus németekkel betelepített falu lelkipásztori teendőit a 18. századtól a ciszterek látták el, ez magyarázza az olaszfalusiak kötődését.

A német nemzetiségi többséggel rendelkező falvak közül érdemes Lókutat külön is kiemelni. A lókúti partnerrel történő házasságkötések ugyanis 31 évre korlátozódnak (1780–1811). Itt valószínűsíthető, hogy a két falu megítélésében fellépő különbség adja a magyarázatot. A házasságkötések időszakában Lókút virágzó település volt, amely fellendülését elsősorban az ott működő üveghutának köszönhetette. Az üveghuta megszűnése után nemcsak a falu lakossága, de az elismertsége is csökkent, míg Olaszfalu fejlődésnek indult. Adottságainak köszönhetően Olaszfaluban megindult a káposztatermesztés, amely a falut tisztességgel haszonnal örvendeztette meg.

Zircen és Nánán kívül a szomszédos falvakkal (Rátót és Hajmáskér) nemigen kötöttek házasságok. Ez különösen az egykor németekkel betelepített Rátót esetében feltűnő. Rátótról elmondható, hogy a németek gyorsabban asszimilálódtak, mint az általam vizsgált falvakban. Míg a 19. században még a lakosság mintegy fele nevezte magát németnek, 1941-re ez a szám már alig húszra csökken. (ILA-Kovacsics, 1964:193). Nehezítette a házassági kapcsolatok kialakulását Rátót református karaktere is.

Összességében elmondható, hogy a két vizsgált periódusban a német–német házasságok aránya magas, és az is marad. Csak az 1920-as évektől figyelhető meg a német–német házasságkötések

arányának lassú csökkenése és ezzel párhuzamosan a vegyes (német–nem német) házasságok arányának növekedése.

Nagyesztergár házassági kapcsolatai

Nagyesztergáron 1770–1948 között (178 év) összesen 1074 házasságot kötöttek, ebből 225 (21%) azon házasságkötések száma, amelyeknél a partner falun kívüli.

A fent elemzett Olaszfalutól eltérően elmondható, hogy az esztergáriak már az első évektől kezdődően kötöttek házasságot falun kívüli partnerrel is. Az első ilyen házasságok azonban a szláv lakosság körében születtek (szlovákok, csehek). A németek külső partnerrel történt házasságkötései az első évtizedekben kizárólag németek által lakott településekre korlátozódnak, mint pl. Akka, Lókút, Porva, Bakonyháza. A vizsgált 178 év alatt viszonylag nagyszámú településnevet találunk a bejegyzésekben (58). A német–német házasságkötések tekintetében ez a szám 34.

A településen kívüli házasságkötések egy részét a társadalmi státusz tette „szükségessé”. A falu a köznemesi Ányos-család birtoka volt, ők telepítették be a német lakosságot is, nagyobb szabadságot biztosítva nekik, mint a környező településeket uraló birtokosok. A család tagjai, valamint a későbbi birtokos Purgli-család és a falusi tanítónő is a településen kívül keresett házastársat magának.⁵

Az alábbiakban a leggyakoribb településnevek találhatók. A határ itt is 2%, vagyis 5 házasságkötés a vizsgált periódusban. Ezt a következő 11 település éri el, ill. haladja meg:

	Összes házasság (%)	Német–német házasság (%)	Német–nem-német házasság (%)
Olaszfalu	12	14	11
Zirtz/Zirc	9	8	14
Osslop/Bakonyoszlop	9	13	5
Nannau/Bakonyháza	9	13	5
Kardosrét	6	8	8
Porwall/Porva	6	7	-
Rosbrunn/Lókút	3	2	5
Gerisdorf/Bakonygyirót	3	5	-
Dudar	3	-	5
Puszta Weim/Veim	2	-	4
Csesznek	2	-	-

Olaszfaluhoz hasonlóan itt is egy északi irányba mutató érdeklődés figyelhető meg, illetve a német–nem német házasságoknál egy északkeleti irányultság vehető észre. Délkelet felé egyetlen jelentős település található, a korábban bemutatott Olaszfalu. A gyakran említett települések között Olaszfalu mellett meg Zirc, Bakonyoszlop és Bakonyháza szerepelnek.

Bakonyháza a 18. században református magyarokkal telepítették be, akik 1744-ben, amikor katolikus németeket telepítettek a faluba, továbbköltöztek a szomszédos magyarlakta Dudarra.

⁵ Az Ányos-család házasságkötései és a partnerek származási helyei: 1777 Komárom, 1832 Veszprém, 1833 Győr, 1858 Veim, 1863 Kardosrét, 1872 Badacsony, 1892 Lókút. A falusi tanítónő házasságkötése: 1920, Balatonalmádi. Purgly Magdolna házasságkötése: 1931, Szolnogyőr (Bakonyzombathely).

Nagysztergár birtokosainak a kezdetektől jó kapcsolata volt Nánával. A telepítő Ányos Ferenc a Nánát birtokló Nádasdy-család intézője is volt egy időben.

Jellemzőek a dudariakkal kötött házasságkötések. Mint fent említettük, Dudar református magyarok által lakott falu volt, amely szintén a Nádasdy-család birtokaihoz tartozott. Dudar egy kis részén (Kisdudaron) azonban élt egy kis létszámú katolikus közösség. A legtöbb házasságra a dudariakkal viszonylag későn, 1930–1946 között került sor. A megkötött házasságok közül öt német–nem német, kettő pedig német–német. Az utóbbi kettő azonban inkább kuriózumnak számít, mert a dudari illetőségű házastársak származási helyként Vörösberényt, illetve Olaszfalut adták meg. Valószínűsíthető, hogy foglalkozásukból adódóan (jegyző és csendőr) kerültek Dudarra.

A nagysztergáriak cseszniekikkel is kötöttek házasságot. A falu az Esterházy-család tulajdonában volt, ez volt birtokaik egyik központja. A fiatal birtokos, Ányos felé baráti érzületekkel viseltetett az Esterházy-család. Mivel a falu magyarlakta, csak a nem német esztergáriak kerestek itt házastársat.

Bár nem közvetlen szomszéd, mégis élénk a kapcsolat Kardosréttel, a korábbi Kisesztergárral is. Ez a település is az Ányos birtok része volt, a lelkipásztori feladatokat is az esztergári lelkész végezte el, és a házasságkötéseket, születéseket, halálzásokat is itt anyakönyvezték.

Német–német házasságkötések tekintetében a fent felsoroltakon kívül meg kell említenünk a messzebb fekvő, de szintén németek által lakott Moor/Mór községet. Az első, móri lakossal kötött házasságra 1829-ben került sor. A férj vezetékneve Nechli volt, amely később némi változáson ment keresztül és Nehel formában bukkan fel az anyakönyvekben. E név viselőit ma is megtaláljuk a faluban.

Összefoglalóan elmondható, hogy a német–német házasságok száma 1820-tól folyamatosan csökken. Különösen nagyarányú a csökkenés 1820–30 között. Ezzel párhuzamosan nő a német–nem német házasságkötések aránya.

Lókút házassági kapcsolatai

A négy vizsgált település közül Lókút a legkisebb és a legelszigeteltebb is. Lókúton az 1766–1948 közötti időszakot vizsgáltam. A 182. év során 1644 házasságkötést jegyeztek be, amelyek közül 324 (20%) kötött a falun kívülről származó partnerrel.⁶ Ez a szám jelzi, hogy a vizsgált falvak közül a lókútiak kötöttek a legkevesebb házasságot falun kívüli partnerrel.

A bejegyzések szerint az első másfél évtizedben nem történt házasságkötés falun kívülről származó partnerrel. De hasonlóan a már bemutatott falvakhoz, Lókúton is már a telepítés évszázadának végén (1782-ben) találunk ilyen házasságot. Az ilyen jellegű korai házasságkötések között a partnerek elsősorban a következő – német nemzetiségű – helyekről származnak: Olaszfalu, Porva, Bánd, Zirc. Érdekes, hogy ugyan a lókútiak mutatták a legkisebb affinitást a nem helybelivel való házasságkötésekhez, mégis itt találjuk a legtöbb helységnevet, szám szerint 66-ot.

A legtöbbször előforduló helységnevek a következők:

⁶ A vizsgálatban szerepelnek a Lókút elődjének tekinthető antiqua hutta (később Óbánya) lakosainak házasságkötései is.

	Összes házasság (%)	Német–német házasság (%)	Német–nem-német házasság (%)
Olaszfalu	10	12	10
Pussta Akli/Akli	9	6	13
Rátót	9	8	5
Zirtz/Zirc	7	9	8
Epling/Eplény	7	10	9
Gyertyánkút	7	10	7
Borzavár	4	2	8
Bakonybél	3	-	-
Pénzeskút	3	8	-
Esstergart	3	-	3
Markau/Márkó	2	4	2
Öskü	2	-	-
Wesprim/Veszprém	2	2	-

Ezenkívül több német–német es német–nem német házasság köttetett Pálihálásról, Somhegyről, illetve Hárságról származó partnerekkel.

A térképre tekintve láthatjuk, hogy a lókútiak egy erős északnyugati és egy gyengébb északkeleti érdekeltséget mutatnak. A falutól északnyugatra található Zirc, amelynek jelentőségét már többször hangsúlyoztam, illetve Akli pusztja, amely szintén ciszter birtok volt, és a 19. századtól a lókúti plébános látta el ott a lelkipásztori teendőket.

A kiemelt települések között találunk olyat is, ahol Lókúthoz hasonlóan szintén működött üveghuta. Ilyen Pénzesgyőr (korábban „Nova Huttá”-nak is nevezték) és Somhegy is. Nova Huttán megtaláljuk a lókúti üveghuta megszűnése után odavándorolt, főként német nemzetiségű munkások leszármazottait. Több házasságot kötöttek a lókútiak a katolikus magyarok lakta, bencés apátsággal rendelkező Bakonybélből származó partnerrel. Ezek azonban kizárólag a nem német lakosságra korlátozódnak.

Északkeleti irányban a legtöbb házasságkötés a már bemutatott Olaszfalu lakosaival köttetett. A házasságok egyharmada esik az Olaszfalunál már említett 1783–1811-es időszakra, az üveghuta működésének éveire. Ez tekinthető a két falu kapcsolatában a virágkornak. A két falu kapcsolatában kiemelendők még a 1830–39 és a 1870–79 közötti időszakok. A 20. században a lókútiak nem kötöttek házasságok olaszfalusiakkal.

Délkeleti irányban a legtöbbször említett falu Gyertyánkút, amely szintén a lókúti plébánia fennhatósága alá tartozott, és a 20. században még közigazgatásilag is Lókút részét képezte. Csak 1956-ban vált ki, illetve később Hársággal egyesülve Hárskút néven önállósodott. A szomszédos falvak közül még rátótiakkal kötöttek több házasságot a lókútiak. Ennek okát abban lehetjük, hogy Rátót is német telepítésű falu volt, és a nyelvi nehézségek nem jelenthettek akadályt. A szomszédos, de magyarlakta Pénzesgyőr lakosaival nincs házasság bejegyzve.

A vizsgált másik faluval kapcsolatban érdekes, hogy a lókútiak szívesen kötöttek házasságot olaszfalusiakkal, nagyesztergáriakkal, de a tárgyalt időszakban csak egyetlen házasságot jegyeztek be oszlopi partnerrel (1899-ben). A földrajzi távolságon kívül ebben az is szerepet játszhatott, hogy a két falu lakói egymás nyelvjárását idegennek érezték. A nyelvjárásbeli eltérés a másik két vizsgált falunál nem érhető tetten.

A fentiek alapján kijelenthetjük, hogy Lókúton viszonylag kiegyensúlyozott képet látunk a házasságkötések tekintetében. Az első mintegy másfél évtizedet leszámítva, a házasságkötések kb. egyharmada német–német, egyharmada német–nem német, és egyharmada nem német–nem német partner között kötött.

Bakonyoszlop házassági kapcsolatai

Bakonyoszlop a vizsgált települések közül a legrégebbi telepítésű. Először 1714-ben történt egy sikertelen kísérlet a falu újranevesítésére, majd 1719-ben újabb telepesek érkeztek. Oszlopot ekkor az Esterházy-család birtokolta, melynek székhelye az Oszloppal szomszédos Cseszneken volt. Az anyakönyveket 1726-tól a cseszneki vár káplánja vezette. A házasságkötésekről 1733-tól találunk bejegyzéseket. Ezek szerint az 1733–1948 közötti 215 évre terjedt ki a vizsgálat. Erre az időszakra 1470 házasságkötés esik, amelyből 400 történt falun kívüli partnerrel (27%), így a vizsgált települések közül Oszlop az, amely a legtöbb ilyen házasságot tudja felmutatni.

Az első évtizedekben ritkán találunk házasságkötéseket a bejegyzésekben, azok is inkább nem német – nem német házasságokat jeleznek. Valószínűsíthető, hogy a betelepedett németeknél majd a második generáció házasodik először. Először 1757-ben jegyezték fel német–német házasságkötést, összesen kilencet. Hasonlóan az eddig vizsgált falvak német lakóihoz, az oszlopi németek sem idegenkedtek a vegyes házasságoktól. Az első ilyen házasságokat már 1735-ben (Horváth–Höller) illetve 1739-ben (Molnár–Puchinger) bejegyezték, bár a vegyes házasságok az első évtizedekben inkább kivételt képeznek. Számuk azonban fokozatosan nő, míg a 19. században eléri a házasságkötések mintegy 30%-át, és ott stagnál is a vizsgált időszakban.

A házasságkötések szempontjából az oszlopiak a következő helységeket preferálták:

	Összes házasság (%)	Német–német házasság (%)	Német–nem–német házasság (%)
Nannau/Bakonynána	13	15	9
Bakonyszentkirály	9	11	5
Tesier/Ácsteszer	7	5	5
Porwall/Porva	5	5	4
Jásd	5	7	3
Csesznek	4	2	5
Olaszfalu	3	3	4
Csetény	3	-	2
Gerisdorf/Bakonygyirót	3	5	-
Zirtz/Zirc	3	3	3
Esstergart/ Nagyesztergár	3	3	-
Csatka	3	-	4
Hajmás	2	-	4
Romand/Románd	2	2	-
Tees/Tés	2	-	5

Ha csak a német–német házasságokat nézzük, kiegészíthető a sor még Koppan/Bakonykoppány, Schargan/Bakonysárkány illetve a német–nem német házasságoknál Koromlával, illetve Acka/Akával. A számokat a térképpel összevetve, erőteljes keleti irányultság bontakozik ki, azon belül is a délkeleti az erősebb. Az oszlopiak a legtöbb házasságot nánaiakkal kötötték, a vizsgált időszakban ötvenet.

Bakonynána a főnemesi Nádasdy-család birtokainak része volt. Gyakoriak voltak a közös ünneplések, amelyek bizonyára az ismerkedésnek is teret adhattak.

Északkeleti irányban két település, Bakonyszentkirály és Tesier/Ácsteszer emelhető ki. Az Oszlop szomszédságában fekvő Bakonyszentkirály ma teljesen magyarlakta falu, de eredetileg két részből állt, Német- (Deutsch-) Szentkirályból és Magyar-Szentkirályból. A két falut 1926-ban kapcsolták össze Bakonyszentkirály néven. Oszlophoz hasonlóan szintén az Esterházy-család birtokához tartozott, és lakosai sokrétű kapcsolatokat ápoltak az oszlopiakkal. Az sem volt ritka, hogy az oda bevándorolt németek később Oszlopra települtek át. Szentkirály egy időben az oszlopi plébániához tartozott.

Szintén az Esterházy-birtok részét képezte a németek lakta Tesier is. Az oszlopiak szívesen látogatták az ottani bálakat és a búcsút. Különösen a 19. század közepétől szaporodnak meg a házasságkötések a teszériekkel.

Kissé távolabb, északkeleti irányban helyezkedik el Csatka. Német–német házasságok csatkaikkal nem köthettek, mert Csatka teljes mértékben magyarlakta település volt. Német–nem német házasságok viszont szerepelnek a bejegyzésekben. Csatka a vizsgált időszakban és ma is ismert búcsújáró hely, amely a katolikus oszlopiak számára nagy jelentőséggel bírt.

Ha megvizsgáljuk a további szomszédos települések lakóival kötött házasságokat, Cseszneket érdemes kiemelni. Itt a már említett okok mellett fontos tény, hogy Csesznek szintén az önálló plébániával rendelkező Oszlop fennhatósága alá tartozott, ugyanúgy mint az egyébként református magyarok által lakott szomszédos Dudar kis létszámú katolikus lakossága. Mindazonáltal Dudariakkal a vizsgált 215 évben csak 3 házasság kötött. Ez minden bizonnyal a nemzetiségi mellett elsősorban a vallási különbségre vezethető vissza.

A másik három vizsgált település lakóival, mint már helyenként említettem, nem jellemző a házasságkötés. Kicsit magasabb ez a szám a szomszédos esztergáriak esetében, illetve Olaszfalu vonatkozásában, de szinte elhanyagolható Lókút tekintetében, ami az ott említett okokon kívül talán még az oszlopiak keleti irányultságával magyarázható.

Ahogy már említettem, az első évtizedek után a faluban a német–német házasságok a jellemzők, csak a 20. század elején figyelhető meg a német–nem német házasságok hirtelen növekedése. A nem német–nem német házasságok aránya a teljes vizsgált időszakban alacsony maradt, amely a falu erőteljes német karakterét támasztja alá.

Összefoglalás

A házassági anyakönyveknek a 18. századtól a huszadik század közepéig terjedő vizsgálata megmutatta, hogy a vizsgált falvak lakosai a kezdetektől fogva nem zárkóztak el a nem helybélivel kötött házasságoktól. A legnagyobb nyitottság Bakonyoszip, a legkisebb Lókút és Nagyesztergár esetében figyelhető meg. A leginkább preferált helységek között pedig a közeli és távolabbi, elsősorban németek által lakott falvak jelennek meg.

A nemzetiség mellett minden bizonnyal a vallási hovatartozás volt még meghatározó tényező. Jó példa erre a református Dudar, amely a vizsgált falvak közül kettővel is szomszédos, mégis ritkán szerepelt az anyakönyvekben. Ha szerepelt, akkor is egyetlen egy kivétellel katolikus dudariak voltak a házasuló felek.

Minden bizonnyal a közös birtoktesthez, közös földesúrhoz való tartozás is meghatározta az ismerkedést. Különösen az Esterházyak birtokán, Oszlop esetében figyelhető ez meg. De ezek a házasságkötések sem mentek bizonyos távolságon túl. Pl. Esztergáriak és a szintén Ányos-birtokhoz tartozó Veszprém megyei Faist/Fajszt lakói között a vizsgált időszakban mindössze két házasság született. Fontos összekötő kapocs volt a falvak között a közös plébánia is, mint például Nagyesztergár és a szintén Ányos-családhoz tartozó Kardosrét esetében.

Valószínűsíthető, hogy a vizsgált falvak közötti kapcsolatra és a házasságkötésekre hatással voltak olyan nehezen körülhatárolható fogalmak is, mint például az identitás, az azonosságtudat és a presztízs. (Lásd pl. Lókút és Olaszfalu, valamint Lókút és Oszlop esetét.)

A négy, egykor németekkel betelepített falu anyakönyveinek vizsgálata a következőket árulja el a falvak egymás közötti kapcsolatáról: A legnagyobb számú házasságkötést Nagyesztergár és Olaszfalu esetében tapasztaltam. E két falu lakói mutatnak a legnagyobb hasonlóságot nyelvjárásukban is, valamint ők ápolták a legintenzívebb kapcsolatot a régióra nagy hatást gyakorló Zircel is, amelynek nyelvjárásával szintén nagyobb egyezést mutatnak (Neuhauser 1927: 41). Valamivel kevesebb házasságkötést találtam lókútiak és olaszfalusiak között, ezek is főként a lókúti üveghuta működésére vezethetők vissza.

Közvetlen szomszédos települések lakói között több volt a házasságkötés. A házasságkötések száma csökken a földrajzi távolsággal, mint az Bakonyoszlop–Olaszfalu és Lókút–Nagyesztergár tekintetében is megfigyelhető. Lókútiak és oszlopiak között történt a legkevesebb házasságkötés, ami nézetem szerint a nyelvjárás különbségein is alapuló hiányzó azonosságtudatnak tudható be.

A falvakban az egész vizsgált időszakban túlnyomórészt német–német házasságok kötettek, ami azt bizonyítja, hogy a falvak végig megtartották német nemzetiségi jellegüket. Mindemellett meg kell állapítanunk, hogy a vegyes házasságok (német–nem német) ha lassan is, de növekvő tendenciát mutatnak, ami a terület lakosságának lassú asszimilálódását jelzi.

Felhasznált irodalom

- Aggházy, M. (1937): *A zirci apátság templomépítkezései a 18. században*. Veszprém, Egyházmegyei Nyomda.
- Bartócz, J. (1980): A kézművesipari struktúra kialakulása Veszprém megyében a 16-19. században. = Die Entwicklung der Handwerkerstruktur im Komitat Wesprim im 16-19. Jahrhundert. *A Veszprém megyei múzeumok közleményei*. 15/1980, 203-225.
- Békefi, R. (1896): *Emlékkönyv, melyet Magyarország ezeréves fennállásának ünnepén közrebocsát a cisztertzi rend*. Zirc.
- Bél, M. (1989): *Veszprém vármegye leírása*. Szerk. Madarász L., Veszprém, VML.
- Boross, I./Márkus-Vörös, H. (2000): *Dudar. Száz Magyar Falu könyvesháza*. Budapest, 109-143.
- Éri, I. (1966): Adatok a bakonyi üveghuták történetéhez. *A Veszprém megyei múzeumok közleményei*. 5/1966, 143-181.
- Faller, J. (1936): *Adatok a Bakony pusztulásához*. Zirc, Ott Könyvnyomda.
- Fényes, E. (1851): *Magyarország geographiai szótára 1-2.*, Pest, Kozma nyomda.
- Heitler, L. (1985): *Bauernhäuser im Bakony: Landschaft und Bewohner. Beiträge zur Volkskunde der Ungarndutschen 5.*, Budapest, Tankönyvkiadó, 183-189.
- Horváth, K. (1940): Hogyan szerezte meg Heinrichau a zirci apátságot. In: *Regnum Egyháztörténeti Évkönyv*. 1940-1941. 423-436.
- (1930): *Zirc története*. Veszprém, Egyházmegyei Könyvnyomda.
- Hutterer, C. J. (1991): *Aufsätze zur deutschen Dialektologie*. Budapest, Tankönyvkiadó.

- (1960): A Dunántúli Középhegység németisége és a magyarországi német nyelvjáráskutatás problémái. Magyar Nyelv 1960/2, Budapest.
- (1963): *Das Ungarische Mittelgebirge als Sprachraum*. Halle, Max Niemeyer Verlag.
- Ila, B./Kovacsics, J. (1964): *Veszprém megye helytörténeti lexikona*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Kiss, L. (1997): *Földrajzi nevek etimológiai szótára*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Kovacsics, J. (1989): Deutschsprachige Siedlungen in Ungarn im 17. und 18. Jahrhundert im Spiegel der kirchlichen Quellen. In: *Die Deutschen in Ungarn*. Szerk. Brunner, G. München Südosteuropa Gesellschaft 29-49.
- Lackovits, S. (1984): Veszprém megye nemzetiségeinek történeti és néprajzi kutatása. = Die ethnographische und geschichtliche Forschung der Nationalitäten im Veszprémer Komitat. *Veszprém megyei Honismereti Tanulmányok X.*, Veszprém.
- Ládonyi, Zs. (2000): Német kisebbség és hagyományok. Négy település vizsgálata Veszprém megyében. In: *Veszprém megyei Honismereti Tanulmányok XIX.*, Szerk. Tóth D. Veszprém, 145-168.
- Madarász, L. (1976): Veszprém megye szlovák telepes községei. *VEAB Értesítő* 1976. 244-256.
- Manherz, K. (1977): *Sprachgeographie und Sprachsoziologie der deutschen Mundarten in Westungarn*. Budapest, Akademie Verlag.
- Rómer, F. (1860): *A Bakony, természeti és régészeti vázlat*. Győr, Saurvein Nyomda.
- Schweighoffer, J.G. (1990): *Siedlungsgeschichte und Mundart von Deutschenevel/Nagytevel im westlichen Buchenwald in Mittelungarn. Beiträge zur Volkskunde der Ungarndeutschen*. Budapest, Tankönyvkiadó.
- Tamási, I./Ládányi-Lingl, J. (2000): *A zirci régió németisége. = Das Deutschtum in Sirtzer Region*. Zirc, Német Hagomány és Származáskutató Egyesület.
- V. Fodor, Zs. (1984): Zirc iparosai a 18. század végi és a 19. század eleji iratokban. Die Handwerker von Zircz in den Urkunden vom Ende des 18. und Anfang des 19. Jahrhunderts. In: *A Veszprém megyei múzeumok közleményei*. 17/1984, 553-567.
- Wellmann, I. (1989): Die Ansiedlung von Deutschen in Ungarn nach der Befreiung von der türkischen Besatzung im 18. Jahrhundert. In: *Die Deutschen in Ungarn*. Szerk. Brunner, G. München Südosteuropa Gesellschaft 49-63.

További források:

Statisztikai Évkönyvek: 1880, 1890, 1900, 1910, 1920, 1930, 1941, 1949, 1960, 1970, 1980 und 1990, Központi Statisztikai Könyvtár.

Anyakönyvek:

- Házassági anyakönyvek Olaszfalu 1747-1895, Magyar Országos Levéltár, A 3665-3666
- Házassági anyakönyvek Olaszfalu 1895-1948, Olaszfalu plébánia
- Házassági anyakönyvek Nagyesztergár 1770-1895, Magyar Országos Levéltár, A 3655-3656
- Házassági anyakönyvek Nagyesztergár 1896-1948, Nagyesztergár plébánia
- Házassági anyakönyvek Lókút 1766-1895, Magyar Országos Levéltár, A 3644-3646
- Házassági anyakönyvek Lókút 1896-1948, Lókút plébánia
- Házassági anyakönyvek Bakonyoszlop 1726-1895, Magyar Országos Levéltár, A 3596-3599
- Házassági anyakönyvek Bakonyoszlop 1895-1948, Bakonyoszlop plébánia